

Р. 19 Ср. II 1075. 1

С Л О В О

ПЕТРА ЧАРНОЄВИЋА

ОДЪ МАЧЕ,

НА СРЪСКОМЪ НАРОДНОМЪ САБОРУ

29. МАРТА 1861. РЕЧЕНО.

У ПЕШТИ,

печатано кодъ Ф. Водянера

1861.

С. П. О. В. О.

ИЗДАТЕЛЬСТВО

Инв. бр. 838460
Инв. бр. 262724

У торжественномъ и велелепномъ магновеню предъ народнымъ повереницыма стоимъ, у магновеню, за когга ползованъ треба ће намъ предъ онымъ блаженнымъ душама одговарати, кое су за нашу веру и народность съ крстомъ и мачемъ на дично полъ вере и слободе ишли и тамо хиљадама племениту кровь свою проливале, да Европу найвећимъ жртвама одъ турски насртая ослободе. Предъ нѣима и предъ судомъ будућности стоимо, да рачунъ потомцыма нашимъ дамо, кои ће насъ као народне поверенике подъ одговоръ узети: како смо къ слободи тежећу згодну прилику употребили.

Овде се тиче народне судбине, народне будућности. Вы господо, надамъ се, пресудили сте ону, да рекнемъ суђену тегобу, коя на насъ при предстоющей цели пада. Срећно ће бити потомство, слободна вероисповестъ, утврђена народность, слободна ће бити ова земля и наша отачбина, ако ону срећну свезу произнаћи уззнамо, коя ће нашу слободу и закона права са слободомъ други народа ове отачбине у єдинство довести. Сачувай, Боже, и одъ саме мысли, да неспоразумлѣнѣ и раздоръ запале пламень братске борбе, те да надъ гробомъ обште и наше слободе победу одрже.

У исторіи света стои духъ света. Исторія наша нека намъ служи за сведочбу. Кадъ су народи противъ угнѣтаня великаша текъ у богобоязливости и божіой уредби утеху налазили, онда употребише владательи народну крепость, те победише аристократе мишцомъ народа, не што су вели-

каши народъ угнѣтавали, него што су имъ ови абсолютнои сили на путу были. Наскоро за тимъ появи се примеръ французскій, и европски владатели употребе га, као и само поносито енглеско племство, кое се погнуло подъ гвозденомъ палицомъ єдне жене.

Како су владатели народномъ крвлю сметню власти своє удалили и победили, баце и народъ и благородство єднако подъноге и започе другій одсекъ исторіє, кои означує народно угнѣтаванѣ и пропастъ. Подиже се нека наука одъ Макіявела, система тиранства, у којој ни вера, ни народность, ни иманѣ, ни породица, ни добродетель, ни грехъ заборавлѣнѣ нїє. Сва средства, која на ослаблѣнѣ народа, а на осниванѣ силе єдномъ автократу могу на услугу бити, тамо се излажу, — све, што само чевечїи разумъ измыслити може, да се народъ подярми и тай ярамъ утврди.

После толике патнѣ и муке почео є народъ разумевати своя права, а благородство поче се єданъ другомъ приближавати; у већимъ варошима, где є већа душевна снага и развієнїя индустрїя, почеше автократска права исчезавати, купуюћи ихъ новцемъ, а носле и крвлю. Права ова дотле се поштоваше, докъ се нїє владатель толико снажанъ осећао, да оно, што є дао, наново одузме, и гвоздену палицу власти своє наново и јоште тврђе надъ народима подигне. У овомъ стадїуму владатели свашта употребише, да народно споразумлѣнѣ предупредє: *divide et impera* овога є времена страшно и грозно измышлѣнѣ. Наоруџа се народъ противъ народа, даде се Валлонима у руке оружїє, съ коимъ да се єдне Државе народи

поколю, и слободѣ „ magna charta “ подере. Наоружа се вера противъ вере, да се сила народа између себе у крвнѣй борби упропасти, а надъ овомъ да неограничена властъ ликує. Наоружа се доброта противъ греха, грехъ противъ доброте, неправда противъ правде, основано старо право и предрасуде, поносъ, званіє и увређено самовольство, суєта и свестъ, разумъ и глупостъ — све су то средства, којима су владатели и њини министри грозну играчку организирали.

Не намеравамъ ваше стрплѣнѣ овимъ историскимъ абстракціјама далѣ обтеређавати; само ћу толико приметити, да ако и єсу горки путови права и споразумлѣња были, мы и њихъ пређосмо, па ни ватра, ни вешала, ни мачъ, ни тавница, ни мученя нису кадра была препречити, да се чувства правде не распростране. Народъ се пробуди у выше држава, потражи самосталностъ и освети се своимъ гонителѣмъ и мучителѣмъ.

Ова борба, која є готово све европске државе потресла и која се у разнымъ временима понавляла, трає све до данасъ, чинила є и чини великій утисакъ на насъ. Да мы овде данасъ народне желѣ и права формулирати можемо, то є съ новимъ пробуженѣмъ свеобштегъ европскогъ народногъ духа у тесной свези као и са буромъ, која тронъ окружава.

Та знате, вы свети оци и светски представници, да кадъ годъ се навукосе надъ Аустріомъ тешки облацы, свагда се сетише у Бечу верногъ србскогъ народа и само у томе є погрешка, што га се после побеђене опасности не сеђаше. Имамо мы писаны и подписаны и печатомъ потврђены диплома

знатанъ брой, лепши одъ лепши и већи одъ већи обећаня; погледаймо имъ на датумъ и наћи ћемо, да сва ова писма и слободе онда произиђоше, кадъ су жртве, мишице и крви наше потребне были, или кадъ є за поразъ спољашнѣгъ или унутрашнѣгъ непријателя владатель потребовао верногъ србскогъ народа.

Да видимо, колико є одъ оны многи обећаня у истину, у животъ ступило?

Како се испунило оно обећанѣ, кое є славномъ момъ прадеди, кога светый споменъ да є дотле благословенъ, докъ на кулама крстъ праве вере божество обявлює, патријарху Чарноєвићу, заветовано? Како се испунило оно обећанѣ, кое после победе турскогъ ярма нама припада? Та затаява се и она скупо задобивена заслуга и признаванѣ, да смо мы съ Мађарима у юначкомъ саюзу домовину ову ослободили и светый крстъ опетъ подигли! Наилазимо свакиј данъ на изразе, као да су краљвину ову само Немцы одъ Турака ослободили; и по овако задобитымъ правама, да смо и мы и Мађари, Немачки подайници постали. Па шта є была награда србскомъ народу после учинѣногъ покрета Ракоцыєвогъ? Ако икадъ, заиста се онда нѣиняо владательскій тронъ. Бледи и онемели дворяни скупеше се око нѣга незнаюћи савета дати, чимъ да га спасу одъ силе Мађара. Само груди предака наши быше онда као и свагда штитови, о кое су се све непријательске саблѣ отупиле. Шта намъ є была награда за толику крвь и за толике жртве? Какву є награду добыо народъ нашъ за нечувене жртве одъ 1848. године и 1849?— — Погореле вароши, порушена села, хиляду хиляда гробова, беда и не-

воля са свою страна — то е ова награда. Где е и како е искупљено обећањ, где е задана речь у дело преобраћена? Где е све оно, што су они у неу-трудно проспанимъ неброенимъ речма, и њиовымъ милостивымъ погледомъ обећавали, да нашъ народъ противъ Мађара устане?!
 1848. и 1849.

Обећањ остало е неиспуњено као толико пута пре тога. — Не! жртве 1848. и 1849. имале су другий плодъ, кои се тако заборавити неможе; крвь, која се у служби владателя онако не милице проливала, призната е и награђена! Дође прокламація, у којој се народне заслуге припознаю, али у истый ма бы наређено, да се оружъ одъ насъ покупи! Јоштъ мало времена — пакъ Господо! — ово добро запамтите, австрискій Наемникъ, когъ Мађарско юначство изъ земљ протера, почемъ га народъ нашъ съ отважномъ — истина одъ мене неодобреномъ, оданошћу, и Руссискогъ Цара милошћу обезбедила; — после краткогъ времена понесе стидити народногъ друженя, и поносито, худително насъ споминяюћи, стао е участіе народа нашегъ у онымъ страшнымъ борбама одрыцати; называше вѣрне наше, кои се непрестано у првы редови борише, и коихъ храбрость после покрета прорачунѣнъ срцепотресаюћий брой жртвий доказа, называше: пролетарцыма, хайдуцыма. Хулише се услуге, које да нису учинѣне, нигда небы овогъ слободногъ отечества свету землю *Freihauptmann* осквернио; нигда *Zinanz* и *Жандарь*, *Grundsteuer*, и *Einkommensteuer* небы насъ мотали, опустошавали, и храбрый нашъ Народъ осиротили.
 Да, лепо су намъ награђене услуге — ни су ни толико као услуге едногъ склава, кои кадъ свой по-

сао добро сврши, баремъ у миломъ погледу свогъ Господара налази утеху свою, пакъ се после опеть у своє пређашнѣ станѣ враћа. Не! оне услуге, съ коима є Србскій Народъ австрискій Дворъ ослободіо, другоячіє беше награђене. Одузело намъ се све, што намъ є срцу мило и драго, одузетъ намъ є и самъ историскій споменъ. Нечувеный примеръ у исторіи! да се народъ чрезъ свогъ Владателя зато казни, што се за нѣгова права боріо; да свою слободу изгуби, како да се подъ владу странныхъ чиновника постави; да се у народности своіой увреди зато, што се у опаснымъ тренутцыма около Трона скупіо, и кралѣске заставе у добромъ и зломъ времену животомъ и крвлю браніо. Юшъ и она сенка, она єдина речъ, коя сама по себи єдва се разумети може, — име, кое є само на папиру земли овой дато, — име войводства, збрисано є безъ питаня народа, као да ніє было збрисано іошъ пре дипломе одъ 20. окт. — єрбо є немачко правителство већ давно Войводство као беззначайну речъ држало, — па Войвода у особи єдногъ Немачкогъ Генерала само є сатира была за ону величествено прамѣ Трона показату верность, за кои є народъ тако богато крвь свою проливао.

То є была награда, то испунѣнъ заветъ. Ево наше исторіє. —

Нека ми буде дозвољно рећи, каква намъ є одавде наука!!

Два пута имамо, по коима законе желѣ нашега народа тражити можемо.

Првый є путъ, ако решеня овогъ сабора влади поднесемо, да ихъ краль као пропозиціє дієти представи.

Другій є, ако сами непосредно на діету се обратимо, те наше формулирате желѣ ньой поднесемо.

Што се првога пута тиче, вероватно є, да влада наше желѣ примити и као кр. пропозиціє діети предложити одрећи се неће, и као што данашнѣ околности стое, ове и подпомоћи. — Я овай путъ небы нзабрао. „Помози се, пакъ ће ти и Богъ помоћи“ вели Французска пословица. За прошлы 12 година имала є влада неограничену власть єдномъ єдномъ речи све оно дати, што желимо и на што право имамо. За цело то време влада се текъ онда насъ сетила, кадъ смо требали воєвати или плаћати. Да се прама наше народности ніє съ особитомъ симпатіомъ односила, то є задоста показала, што є у свако званіє, у све школе немачкій єзыкъ силомъ уводила. Свуда се насилно немачкій єзыкъ уводіо и уобште проглашена єднакостъ народа была є према свію народа, изузимаюћи немачкій, у неправди, кою смо доста тешко сносили. Непоказа се особита симпатія ни према нашої вери, єрѣ се издаде конкордаты. — То засведочава подпомаганѣ уніє, чимъ се народъ само деморализира, много пута и изъ скверногъ узрока на то наводи. Ни према грађанской слободи непоказує се влада особито наклонѣна, єрѣ — осимъ онога, што є было за 12 год. — данасъ само наши православни єсу они, коихъ є већииа лишена грађанске слободы, коя іошъ подъ игомъ войничкимъ трпи, и немогу быти участницы оны наука, коє цивилизація и благостанѣ подпомажу.

Съ каквымъ незгодама мора се борити войн. граница, на каквомъ ли нискомъ степену полит. и

индивидуалне слободѣ стои; на каквомъ степену стои фамиліяраць нѣовъ животъ, кои су увекъ на ратъ спремни подъ найвећомъ строгошћу! Колико є граничаръ заостао одъ наши провинціалны сынова, и съ каквимъ се препонама има борити у обзиру на выше науке, слободне душевне силе, на развитакъ индустріє! Шта є европске народе на данашній степенъ цивилизаціє попело, то сви добро знамо, то народъ нашъ дубоко осећа. Та у овомъ светованю, где се чине најважніи корацы у обзиру на веру и народность, недозволи войничка строгость браћи нашой граничарима овамо доћи, да небы браћи своіой тужбе свое представили и желѣ формулирали, да небы одъ насъ чули, како овде има топлы недара, коя према нѣовомъ трпльню имаю родолюбна чувства и коя слободу нѣову за светый задатакъ припознаю! Имамо за то законе, а и обычай є свагда быо, да на нар. конгресъ и граница позвата бити мора; само сада изолираше народъ и напзвише разлику међу грађанскимъ и войн. редомъ и на самомъ конгресу. Овако правительство, по момъ миѣню неможе народне желѣ подпомагати, будући є єдна одъ наши најважніи желя, да се граница, у чему ову желю са браћомъ Хрватима савршено делимо, у єднака полит. и грађ. права постави.

Ако смо дакле ради желѣ и молбе наше безъ посредованя владе постићи, то намъ остає само онай другій путь, т. є. те желѣ на дієти непосредно представити. — Гледаюћи на прошлостъ отношеня наши съ Мађарима могу различна миѣня бити. Што се мене тиче, я самъ 1848. у демократскимъ начелима победу тражіо и наћи мысліо онай талис-

манъ, кои бы рода мога благостаѣ обезбедіо. Победи овы идея посветіо самъ савъ животъ мой; ово предпріятіе расло и оячавало є у меня, а и послѣдныи 10 год. укрепило су га іошъ веѣма. Могу се наѣти опаки, кои и садъ іошъ истраживанѣмъ неспоразумлѣня одношеня народна огорчаваю, кои побуженѣмъ пристрастія и освѣте и садъ іошъ у неслогы народной силу и снагу траже. Што се мене тиче, я задатакъ мой тражимъ у помирѣню, народно благостаѣ и мою славу у савезу и любви съ Маѣарима.

Я сажальевамъ сваку ону политику, коя сеє раздоръ меѣу народностима єдногъ отачества, и у драженю єдне протвѣ друге тражи да себе укрепи; таква политика тимъ є жалостнѣя и опаснѣя, чимъ веѣма погоди на жицу ону у духу народа, где антипатію и мржню произвести може. — И народи имаю свое любимце као и Владатели. И они ласканѣ радо имаю; пакъ ако и єсу народи заслужене у капитоліуму награѣвали, то є опетъ было времена, кадъ су поводомъ ласкаюѣихъ Трибуна — заслужногъ съ Тарпейске стене бацыли.

Дела имаю своя следства, пакъ као ланаць, коєгъ єдна карика изъ друге истиче, тако и политика одмастисе доста пута и до хиляде година. Я самъ свагда, а особито данасъ, после 12-годишнѣгъ искусства, за слободу нашегъ народа и цѣгово добростаѣ само єданъ начинъ знао: да у слогы и пріятельству живимо съ онимъ народомъ (разумемъ Маѣаре), кои слободу цени и за ню отважно и юначки гине.

Правительство само єданъ интересъ има, и то наравный: власть. Народи другій интересъ имаю;

— какођеръ наравный, а тай є: извршенъ, укреплѣнъ и обраца обштега права и слободе. Пробуђена народна тежня, то є слобода. Ову тежню можемо подпомоћи, а и препречити. Подпомагаюћи, сами свою слободу подижемо. Препречаваюћи є, даємо прилику само новомъ страданю, и Богъ зна, када и оће ли бити времена, када ћемо пропуштену прилику надокнадити, касніє увиђенъ поправити. Атина могла є имати основне узроке за гнѣвъ противъ Шпарте, а Тива за тужбу противъ Атине. Єданъ дрзновеный Тиранъ ове основателне узроке мудро употребивши, Атину, Шпарту, и Тиву као и целу Грчку са међуусобномъ кавгомъ завадивши, обезснажіо и уништио.

Исторія света доказує, наше исторіє следства на то насъ опоминю, и принуђаваю, да тамо тражимо слободу, где се слободе чувства познаю, где є ценити и уважавати знаю. Да тражимо ову на дієти и то непосредно. Краль: пропозиціє само онда у законъ долазе, кадъ ихъ дієта прими и одобри. И веруйте ми, господо, са много већомъ превагомъ решиће се наше желъ на дієти, ако се мы сами као слободне државе слободни сынови управо съ дієтомъ у споразумлѣнъ ставимо.

Великаши мађарски — разумевамъ у Наукама искусне — већ су се и у овомъ питаню изразили и надамъ се, немамо узрока тужити се на ньи. Они не само да ће преслушати наше желъ, него ће ихъ и къ победи привести. Ова два народа треба да се у обзиру на слободу споразуму, као што су се споразумели и сложили у борбама хришћанства противъ обштегъ непріятеля. Дакле мое є миѣнъ: да желъ наше управо и само дієти предложимо.

Остав ми предметъ желъ, кога имамо на дієти

представити. Ніє нужно казати, како су желѣ наше съ єдне стране: суверенство круне св. Стефана и изъ обштегъ старогъ устава произлазеїій и 1848. примлѣный духъ съ друге стране: да се народне потребе утемелѣ. У државнополитичномъ животу свагда самъ быо неприятель утопія, кое су выше шкодиле него ватра и гвожђе. Не желимо мы Маѣарску искомадати, ие желимо мы съ ньомъ у федеративанъ савезъ ступити, кои бы се врло тешко одржати могао. Ово є у старой монархіи неразумно, а произведенѣ малы држава неодговара духу садашнѣгъ времена; желимо верни синови остати ове свете Домовине, у кое є биткама и наши Дедова крвь текла; съ ньомъ имамо заєдничку исторію, заєдничку величину, заєдничку радость и жалость и трпенѣ. Право можемо рећи са Маѣарскимъ Стихотворцемъ:

„Ez a föld, a melyen annyiszor atyáid vére folyt.“

„A melyhez minden szent nevet egy ezred év csatolt.“

Треба да и мы помогнемо укрепити уставъ ове домовине, у зданіє устава ради смо и свое быће узидати, да му будемо якій стубъ. Кадъ постану овако права наша уставно укоренѣна, и самъ уставъ постаће и за насъ храмомъ мира, кога душомъ и теломъ, крвлю и иманѣмъ бранити требамо. Овако мыслећи, мыслимъ желѣ наше у овимъ точкама ставити:

1. Да престане граница войничка. Варадинска, панчевачка и белоцркванска регимента и шайкашкїй батальонъ да се съ онимъ пределима суседны жупанія, у коима Срби живе, сєдине и у жу-

паніє преобрате. Ове жупаніє да стоє у истомъ одношенію према владателю, држави и држ. власти као и остале и да имаю еднако унутр. устройство и еднака права са другимъ међама. Овымъ пределима да се дода Сремъ и све ово да сачинява територію Войводовине. Народъ нашъ видети ће у овомъ старе свое желѣ, кое тако топло, тако тврдо и непрестано захтева, — испунѣне. Дакле ніє могуће ову нашу желю не предпоставити. У овомъ отечеству и Куни и Язиги, и Хайдуци, а у Ерделю и Саси имаю особитый свой територіумъ, безъ да бы државна свеза сатимъ попустила, безъ да бы збогъ тога интегритетъ државный повређенъ, или обшта правителствена дела уштрбъ трпела. Тако исто и Войводовина, неће є слабіомъ учинити, шта выше ће є укрепити; єрбо задовољствомъ и укрепленіемъ поединыхъ делова, укреплява се цело.

2. Брой државны магната (*barones regni*) да се съ єднимъ умножи, и тай да буде избранный србскій Войвода. Кругъ делованя Войводе да се простире на школе, школска заведеня и ньюе капитале и фундаціє. Онъ председава на нар. конгресу. Овай кругъ да се тако устрои, како неће у сукобъ доћи ни са автономіомъ држ. власти, ни са судовима.

3. Патріархатъ да се закономъ призна.

4. Патріархъ и епископи да су еднаки са римскомъ єрархіомъ.

5. Савршена самосталность у смотртеню цркве и наше вере.

6. Независность свію школскихъ дела узъ припознаваніє држ. законитогъ надзирательства.

7. Равноправность србскогъ єзыка са мађарскимъ у обштинскимъ и судискимъ делима. У ме-

шовитымъ общинама бира пословный языкъ веѣина становника.

8. Србски сынови неисключу се изъ знанія, коя завyse одъ наименованя.

9. У одной веѣой вароши войводства да ступи у животъ србско выше училищно заведенѣ, кое бы было равно съ остальымъ држ. академіяма. Професоре наименуе комисія, кою бира нар. конгресъ.

Ово бы быле, по моме мнѣню, нар. желѣ. Ово су умерена и праведна захтеваня. Приманѣмъ овы захтеваня у обште држ. законе опростиѣмо се разнога толкованя досад. привилегія и постаѣмо закономъ потврѣени и съ остальымъ народима равни отачаства сынови.

Не сумнямъ, да маѣ. діета и маѣ. народъ неће са найвеѣомъ готовошћу испунити праведне наше желѣ и радосно ће се съ унуцыма Душана и Бранковића руковати. Некъ исчезне єдномъ злоба, она лажь, да србскій народъ ванъ ове државе на другу страну гравитира! Да пропадне она друга лажь: да бы срб. народъ желіо служити на пропасть и као средство за угнѣтаванѣ слободе! Мы любимо слободу исто тако као и Маѣари и желимо оставити безплодно полѣ милостинѣ и привилегіялна празна обеѣаня, пакъ съ остальыма у овомъ отачаству закономъ утврѣена права онако уживати, као што смо преко 1000 г. заєдно терете сносили, борили се съ неприятелима и радость и жалость делили. Да пропадну сви они, кои се труде произвести меѣу нама раздоръ и неслогу. За равну незгону држимъ и утопѣ, кое само народъ обманюю и огорчаваю. Наше желѣ само на то да теже, да равни участницы слободны уставны права будемо. Не можемо мы

безъ порока безумія желити: да Мађарска хиляду-ш
годишня организація престане, и да се Држава у
новъ обликъ преобрази; мы само толико можемо
желети, да се права распростране, и мы таковыхъ
участиицы постанемо.

Кадъ самъ, п. г., величиномъ и превеликомъ
важношћу данашнѣгъ предмета и ономъ жаркомъ
жельомъ, да по примеру мои предкова роду моме
на ползу будемъ, возбуженъ — затолико ваше
стрплѣнѣ употребію, не остае ми друго, него да
вамъ заключуюћи беседу благодарность изявимъ, и
на великогъ данашнѣгъ дана дело благословъ бо-
жіи измолимъ, да дозволи, да оно, што овде о-
сновали будемо, мира, благостаня и среће семе
постане, и да се долазећи вековн и изображени
не само наши, него и наше сабраће потомцы благо-
дарно опомену на насъ, као на оне, кои смо и
наиманю искру незадовольства и раздора за навекъ
угасили и дужность нашу поштено и разумно из-
вршили.

